

НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ
относно
ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ КЪМ КОНЕ

Резюме

Научният интерес за хуманното отношение към животните първоначално е воден от популярни, емоционални, етични и политически проблеми. Сега се е превърнал във важен социален въпрос и заинтересованите страни са съгласни с необходимостта да се разчита на недвусмислени научни доказателства за оценка и взимане на решенията относно благосъстоянието на животните.

Конят е опитомен преди повече от 5500 години. Конете се отглеждат за различни цели, като спорт, състезания, удоволствие, туризъм, развъждане, терапия и производство на месо. Регулаторните разпоредби относно отглеждането и грижите за коне се различават в различните държави. В държавите с традиционно развито коневъдство е прието специално законодателство за защита на конете. В някои държави-членки на Европейския съюз (ЕС) насоките са изготвени от компетентни органи, или от заинтересовани страни. Общите насоки на ЕС помагат за подобряване на благосъстоянието на конете в целия Евросъюз.

Съществуват различия в изискванията за хуманно отношение между работните коне и останалите категории. Както и между отделните спортни дисциплини.

При конете в дисциплината издръжливост (ендюранс) най-често се следи за показателите хипертермия и дехидратация и наранявания по крайниците.

В дисциплината обездка конете са податливи към мускулно-скелетни травми. Въпреки това при тях се наблюдават по-малко травми на сухожилията, заболявания на костите и ставите на крайниците, отколкото при конете, участващи в дисциплината прескачане на препятствия (конкур ипик).

Мускулно-скелетните наранявания при прескока, възникват най-често когато крайниците се приземяват на земята. За това от особено значение е теренът, на който се провеждат такива състезания. В дисциплината всестранна езда най-често възникват контузии (куцота, травматични наранявания) във втората фаза – крос.

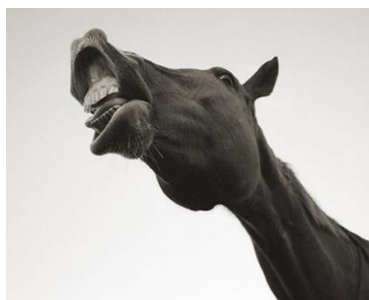
При беговите коне и полото, най-често се развиват белодробни кръвоизливи, като резултат от бързата скорост, която се развива и резките движения (спиране, завой). Също и дехидратация, както при конете от ендюранса.

Независимо от дисциплината, в която участва конят, важно е дали екстериорът на конят е подходящ и отговаря за изпълнението на характерните за съответната дисциплина движения. В противен случай животното изпитва дискомфорт и невъзможност за изпълнението на движенията.

Въведение

Конете са стадни животни. При естествени условия те живеят заедно в групи. Групите обикновено се състоят от един, а понякога и повече от един възрастен жребец и няколко кобили с потомство им, включително подрастващи мъжки кончета. Младите и по-старите жребци, както и кобили останали без група, се групират в отделни групи. **В една група има социален ред, който се оспорва при въвеждането на нови членове. Новият обществен ред обикновено се формира в рамките на няколко дни до седмици.** Животът в стабилни групи има редица предимства сред свободно отглежданите коне, главно по отношение на социалното поведение, търсене на храна и вода и стратегия за защита, за да се избегнат или сведат до минимум срещите с хищници. Например, всички коне от една група рядко лягат заедно. Един кон винаги ще остане изправен и ще охранява групата. Конете обикновено стават тревожни и несигурни, когато са изолирани от други коне.

При домашните коне липсата на социален контакт както в ранна, така и в по-късна възраст може да доведе до развитие на аномално поведение. Аномалното поведение е знак, че средата и/или условията, в които се отглеждат конете, не отговарят на техните нужди. Такива са прикуските (вдишване на въздух през устата, търкане със зъби на яслата или преградата на бокса или обора) (снимки 1 и 2), нервничене при боксово отглеждани коне, или по-агресивни взаимодействия между конете, когато са на паша с други коне. Освен това младите коне, настанени в група, са по-лесни за управление и обучение, отколкото младите коне, държани поотделно.

Снимка 1. Въздушна прикуска

Снимка 2. Предметна прикуска

Първата голяма мярка в законодателството за защита на животните се появява около 1800 година в Обединеното кралство, когато парламентът ратифицира Закона за жестоко отношение към говедата и го превръща в престъпление, наказуемо с глоби до пет лири или два месеца лишаване от свобода за „бой, малтретиране или жестокост към кон, кобила, кастрат, муле, магаре, вол, крава, юница, бик, овце или друг вид добитък“. По същия начин Съединените щати и Франция включват престъплението на жестокост към животни (включително, но не само убиване, раняване и осакатяване) в своите закони. Въпреки това едва през 1976 г. френският закон признава, че животните

са живи същества, които трябва да се държат при условия, отговарящи на техните биологични нужди.

Въпреки, че Европа е много различна от САЩ, предприетите мерки за здравето и благосъстоянието на конете от Америка, могат да бъдат заимствани като добра практика и приложени в европейските държави. Франция има най-голямата популация коне в ЕС, следвана от Обединеното кралство, Румъния, Испания и Белгия.

На Европейско ниво законодателството отнасящо се до хуманното отношение към животните е разписано в:

- Европейска конвенция за защита на животните, предназначени за селскостопански цели (ОВ L 323, 17.11.1978г., стр. 12–13, специално българско издание: глава 15 том 001 стр. 66–67)¹;
- Кодекс за сухоземните животни на Световната организация за здравеопазване на животните (ОИЕ), Глава 7 „Хуманно отношение“²;
- Регламент (ЕО) № 1/2005 на Съвета от 22 декември 2004 година относно защитата на животните по време на транспортиране и свързаните с това операции (ОВ L 3, 5.1.2005г., стр. 1–44, специално българско издание: глава 03 том 062 стр. 3–46)³;

В България националното законодателство, касаещо хуманното отношение към еднокопитните животни е:

- Закон за ветеринарномедицинската дейност (Обн. ДВ. бр.87 от 1 Ноември 2005г., и посл. изм. и доп. ДВ. бр.71 от 11 Август 2020г.)⁴;
- Закон за защита на животните (Обн., ДВ, бр. 13 от 8.02.2008 г., в сила от 31.01.2008 г. и посл.изм., бр. 58 от 18.07.2017 г., в сила от 18.07.2017 г., бр. 17 от 23.02.2018 г.)⁵;
- Наредба № 16 от 3 февруари 2006 г. за защита и хуманно отношение при отглеждане и използване на селскостопански животни (Обн. ДВ. бр.18 от 28 Февруари 2006г.)⁶;
- Наредба № 44 от 20 април 2006 г. за ветеринарномедицинските изисквания към животновъдните обекти (издадена от министъра на земеделието и горите, Обн. ДВ. бр.41 от 19 Май 2006г., изм. ДВ. бр.6 от 22 Януари 2021г.)
- Хуманно отношение към животните по време на транспорт. Указания за транспорт на еднокопитни⁷;

В обществото се разглежда въпросът **хуманно ли е въобще конете да бъдат използвани в спорта**. Голяма част от хората смятат, че конете не желаят да участват в спорта и не бива да бъдат използвани за селскостопанска работа или други дейности, свързани с тяхното физическо натоварване. Известно е, че спортните коне са едни от най-добре обгрижваните в света. Благополучието на коня е първостепенен приоритет в дисциплината „Издържливост/Ендюранс“, където е необходимо да се направи всичко възможно за да се защити здравето, сигурността и благополучието на коня по всяко време. Този водещ принцип е най-важната отговорност на всички лица, участващи в

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:31978D0923&from=BG>

² <https://www.oie.int/en/what-we-do/standards/codes-and-manuals/terrestrial-code-online-access/>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005R0001&from=BG>

⁴ [https://www.bfsa.bg/userfiles/files/Zakoni/ZAKON_za_veterinarnomedicinskata_dejnost\(2\).pdf](https://www.bfsa.bg/userfiles/files/Zakoni/ZAKON_za_veterinarnomedicinskata_dejnost(2).pdf)

⁵ https://www.bfsa.bg/userfiles/files/Zakoni/ZAKON_za_zashtita_na_jivotnite.pdf

⁶ https://www.bfsa.bg/uploads/File/Dokumenti_naredbi/NAredba_16.pdf

⁷ https://www.bfsa.bg/uploads/File/Zdraveopazvane/Humanno_otnoshenie/transport%20na%20jivotni/transport_horses.pdf

този тип състезания. Това е единствената спортна дисциплина в която във всеки един етап от състезанието конят минава ветеринарен преглед – преди старта, по време на самото състезание и на финала. По този начин се гарантира, че благосъстоянието на конете, участващи в дисциплината, не е компрометирано от прекомерно натоварване, дехидратация или куцота. По преценка на организационния комитет може да се даде награда за кон в най-добро състояние (Best condition) след приключване на всички етапи от състезанието. В обездката, както знаем, красивите и очевидно безпроблемни движения на конете са резултат от интензивни тренировки и дисциплина, както за коня, така и за ездача.

Но кога тренировъчния процес преминава границата от добронамереност към злоупотреба? Част от обществото смята, че някои методи на обучение причиняват страдания на конете. Все още има притеснения относно прекомерното тегло на конете от тежковозните породи, практиките на манипулиране на коне по време на изложби, използване на помощни средства за постигане на определена цел (нагайка, шпори, амуниция), тренировъчните методи, използвани за овладяване на техники по спортния процес, агресивни тренировъчни практики в спорта (напр. в полото). **Все пак хуманното отношение към конете никога не е изцяло черно или бяло и не всяко повдигнато безпокойство е основателно.** Разбира се, някои практики отпреди 50 години вече не са приемливи за обществеността и все повече и до някъде с основание, хората са загрижени за благосъстоянието на конете. Например в България вече на една натоварена каруца, теглена от кон не се гледа добре. Или пък на конете, натоварени с дърва, преминаващи през трудно достъпни гористи местности. Дори свободното отглеждане на определени породи коне в планината от някои хора се смята за недобросъвестно от страна на техния собственик.

За да можем да разграничим хуманното от нехуманното отношение към селскостопанските животни още през 1964 г. проф. Роджър Брамбел е предложил „Принципът на петте свободи“, а по-късно доразработен от Съвета за хуманно отношение към селскостопанските животни (FAWC, 1992), които се отнасят за:

1. Свобода от глад и жажда и недохранване
2. Свобода от физически и топлинен дискомфорт
3. Свобода от болка, нараняване и заболяване
4. Свобода за изразяване на нормалните модели на поведение
5. Свобода от страх и дистрес.

Европейския проект за показатели за хуманно отношение към животните (AWIN) обобщава петте свободи в четири принципа с включени към тях дванадесет критерии. За да се подчертае връзката между показателите за благосъстояние и принципите са използвани различни цветове за идентифициране на всеки принцип (AWIN, 2015. AWIN welfare assessment protocol for horses) (таблица 1).

Таблица 1. Принципи за показатели за хуманно отношение към животните

Добра храна	Подходящо хранене	Оценка на състоянието на тялото
	Липса на продължителна жажда	Наличие на вода и тест с кофа за вода
Добър подслон	Зона за почивка	Постеля размери на бокса
	Температурен комфорт	не приложим за единично

		отглеждани коне
	Лекота на движенията	упражнение
Добро здраве	Липса на наранявания	Промени в кожата, подути стави, ламинит, пролапс
	Липса на заболяване	Състояние на космената покривка Консистенция на оборския тор Отклонение от нормалното дишане Кашлица
	Липса на болка	Изражение на лицето на коня Неподдържани копита Лезии в ъглите на устната
Подходящо поведение	Израз на социално поведение	Социално взаимодействие
	Изразяване на друго поведение	Стереотип Тест за страх
	Връзка човек-животно	Тест за връзката човек-животно
	Положително емоционално състояние	Качествена оценка на поведението

❖ **Добра храна – включва липса на продължителен глад и жажда;**

Конете трябва да се хранят с пълноценна храна, достатъчна за поддържането им в добро състояние (нормално тегло) и за избягване от недохранване, лошо състояние или затлъстяване. Хранителната дажба на конете освен концентрирания фураж, винаги трябва да съдържа достатъчно груби фуражи като сено, сенаж, слама, сухо сено, ако не са постоянно на паша. Състоянието на тялото може да бъде повлияно от различни фактори като репродуктивни дейности, метеорологични условия, продуктивност или работни дейности, паразити, стоматологични проблеми, заболявания и др. Водата е от съществено значение за живота на всеки жив организъм, всяко животно трябва да има достъп до питейна вода. Еднокопитните животни трябва да бъдат напълно хидратирани, за да се предотврати развитието на здравословни и поведенчески проблеми. Нуждата на конете от вода зависи главно от нивото на активност, температурата на околната среда и водното съдържание в храната им. Конете обикновено приемат вода 5–10% от телесното си тегло дневно. Кобилите-майки и конете с високо ниво на активност, каквито са състезателните коне, могат да пият повече вода.

❖ **Добър подслон – включва зона за почивка и разходка, топлинен комфорт;**

Помещението (боксове), в което се отглежда конят трябва да отговаря на размера на тялото му, така че по всяко време да може лесно да почива в естествено положение, да се обръща, да лежи и да става безпрепятствено, както и да стои в естествено положение. Боксовете трябва да бъдат конструирани, така че да няма остри ръбове или издатини, които да причинят евентуално

нараняване на конете. Материалите, с които конете могат да влязат в контакт, не трябва да бъдат вредни за тях и трябва да могат да бъдат добре почистени и дезинфекцирани. Комфортът по време на почивката зависи от подходящите постелъчни материали. Постелята трябва да бъде нетоксична, да не съдържа плесен и прекалено много прах и да позволява ефективно оттичане или да абсорбира достатъчно, за да се поддържа сух подът и постелята. Независимо от използвания материал (слама, талаш, гумени подложки и т.н.) постелята е необходимо да се сменя и почиства редовно. Подът трябва да не е с хлъзгава повърхност. Препоръчително е вратите да са с ширина най-малко 1.2 m за коне и 1.1 m за понита, като те трябва да са или плъзгащи се врати, или да се отварят навън. Вратите към самостоятелни боксове или, където се отглеждат групово коне трябва да могат да се затварят плътно както отгоре, така и отдолу, за да се избегне евентуално им отваряне от конете.

Прозорците в боксовете трябва да бъдат направени от нечупливо стъкло или да бъдат защитени от подходящо изградена решетка или други подобни, за да се предотврати счупването на стъклото и нараняването на конете.

❖ **Добро здраве – включва липса на заболявания, наранявания и болка;**

Доброто състояние на космената покривка е показател както за добро здраве на същата, така и за общото здравословно състояние на животното. Обратно, лошото състояние на космената покривка може да показва редица клинични състояния или лошо хранене. Липсата на космена покривка, кожни лезии, краста и подуване се считат за наранявания по кожата. Те могат да присъстват поради различни причини като травми, вид и качество на използваното оборудване, вид, количество и интензивност на работата, бой с други коне, а също и болести. Подути стави с увеличение на течността в околните тъкани, могат да бъдат болезнени и показателни за няколко състояния като артрит, наранявания, инфекция или счупени кости. Куцотата е показател за аномалия на движението и е най-очевидна, докато животното е в движение. Тя показва, че конят изпитва болка и дискомфорт и може да е резултат от няколко клинични състояния. Консистенцията на фекалиите, кашлица, отклонения от нормалното дишане, изтечения от устата, носа, влагалището и др. са признаци за наличие на протичащо заболяване. **Липсата на видима физическа болка не винаги означава, че конят е в нормална кондиция.** Много често изражението на лицето на коня, позата на тялото, лезиите в ъглите на устната и неподдържаните и неподрязани копита са признаци за недобро отношение към коня и лошо благосъстояние на животното.

❖ **Подходящо поведение – включва израз на социално и друго поведение, добра връзка човек-животно.**

Конете са социални животни и общуват по между си, както и с хората. Ако конете трябва да бъдат социално разделени, напр. за целите на обучението е необходимо това да става постепенно до пълното им привикване. При контакт от страна на човека към коня, животното не трябва да изпитва страх, да бяга от него или да свива уши. В противен случай говори за плашливост от страна на коня към човека, вероятно от предизвикани по-рано неприятни спомени.

Освен изброените по-горе принципи, човекът извършва още редица дейности, които в по-малка или по-голяма степен са в разрез с хуманните принципи и предизвикват болка и страдание у конете.

➤ **Извършване на манипулации по тялото**

✓ **Рязане на опашка и косми по муцуната**

Подрязването на космите на носа и муцуната, както и косми от вътрешността на ухото не трябва да се извършва, тъй като са част от органите за обонянието и слуха и изпълняват ролята на сензорни рецептори⁸. Рязането на опашката на коня в миналото се е налагало за улеснение и безопасност на конете, използвани за теглене, когато са използвани вместо селскостопански машини. Въпреки това и днес се срещат коне с отрязани опашки по изложби и състезания за тежковозни коне (снимка 3). Редица държави като Нидерландия, Белгия и Обединеното кралство са приели пълна забрана за рязане на опашки. Една от многото функции на опашката е да предпазва от мухите. Като по-чужден метод се препоръчва сплитането на опашката, в случай на нужда. При определени породи коне се използват други манипулации, свързани с блокирането на опашката (породи, използвани в уестърн дисциплините, напр. породите Quarter и Paint) или пък изкуствено ѝ повдигане, като търсен ефект за шоу изложби (напр. Американската порода Saddlebred), чрез инжектиране на различни вещества.

Снимка 3. Отрязана опашка на тежковозна порода кон

✓ **Тавриране, брандиране и татуиране**

Таврирането с течен азот е практика, широко използвана в цял свят, с която се идентифицират конете, давайки им пореден номер. При таврирането с течен азот (-196° C) се „изгарят“ фоликулите на космените луковичи, в резултат на което космите се депигментират и започват да растат бели косми на таврираното място. **Целта на таврирането е по-бързо и лесно идентифициране на животното, тъй като комбинацията от цифри и/или знаци на таврото много често дава информация за порода, година на раждане, поредно родено конче, собственик на стадото и т.н.** Таврото може да бъде поставено на гърба на коня (от ляво или дясно) (снимка 4), на лопатката или буца, на шията, под гривата (най-често при скандинавските студенокръвни породи⁹) (снимка 5).

⁸<https://eurodressage.com/2020/11/25/fei-bans-horse-whisker-trimming-1-july-2021>

⁹**Студенокръвни коне** – имат спокоен характер, което обуславя използването им най-често за земеделска работа, надтеглени или разходки в природата. Характерна е масивната и здрава костна структура, по-обилната космена покривка и грива. Тежковозните и скандинавските породи спадат към тази група.

Топлокръвни коне – Имат по-олекотена структура от студенокръвните и по-спокоен характер от тези с гореща кръв. Обикновено се използват за обездка, конкур ипик или свободна езда. Такива са конете от породите Хановер, Холщайнер, Тракенер, Сел-Франс, Американски рисак и др.

Конете с гореща кръв – те са енергични и темпераментни, което ги прави по-неспокойни от останалите. Използват се за надбягвания. Такива са конете от породите Чистокръвен английски кон, Арабски, Шагия, Ахал-Теке, Англо-Араб и др.

<http://www.horses-and-horse-information.com/horsebreeds.shtml>

Снимка 4. Студено тавро на гърба на кон в България

Снимка 5. Поставено студено тавро на шията

След въвеждане на задължителното микрочипиране при конете, поставянето на тавро продължава да се използва. В България в конезавод „Кабюк“ – гр. Шумен на всяко новородено конче се поставя съответното тавро. В частният сектор таврирането е по желание на собственика. Горещото тавриране (жигосване) се извършва по подобен начин, но с нагорещено желязо, което е по-трудоемък и болезнен метод за конете. То най-често се използва при топлокръвните ездови породи (снимка 6). По-рядко се използва татуирането от вътрешната страна на горните или долните бърни на устната (снимка 7). При татуирането е необходимо през няколко месеца отново да се повтаря процедурата, тъй като мастилото избледнява. Препоръчително е тези интервенции да се извършват до шест месечна възраст на подрастващите кончета.

Снимка 6. Горещо тавриране (жигосване) на кон от породата Тракенер

Снимка 7. Татуиране на горната бърна

✓ Микрочипиране

В Европейския съюз идентифицирането на еднокопитните се извършва съгласно [Регламент \(ЕО\) №504/2008](#)¹⁰, според който е необходимо да се имплантира транспондер (микрочип). Микрочипът се поставя в нухалния лигамент (между тила и най-високата част на гърба, в средата на врата в областта на вратното сухожилие), който се намира в лявата част на шията. В Канада едва през 2016 г. е взето [решение](#) конете от породата Чистокръвен английски кон да започнат да се микрочипират в тази област от 2017 г. До тогава на конете им е имплантиран микрочип в носната област.

➤ По време на транспорт

Конете са най-често транспортираните от селскостопанските животни, като причините най-често за състезания, разплод, изложби на коне, доставки до купувачи и ветеринарни прегледи (TRAW, 2009). Съществуват данни за превоз на коне още от 480 г. пр. н. е., когато персийският цар Ксеркс I премества цялата си конница с кораб през Хелеспонта (протока Дарданели) към Древна Гърция. В миналото причините за

¹⁰Вече не е в сила, Дата на изтичане на валидността: 31/12/2015; отменен от [32015R0262](#)

транспортиране на коне са свързани с използването им за военни цели в армията. Но днес има и друга причина за транспортиране на коне, освен по-горе изброените, която често бива negliжирана. Това са конете, за които е взето решение да бъдат транспортирани към кланица. При превоза с такава цел често не се спазват хуманните принципи за транспортиране. Именно взетото решение за тяхната съдба, предразполага много от превозвачите да си позволяват да не спазват хуманните принципи към тях. Например разстоянието между конете е недостатъчно и често конете биват натъпквани един до друг, което е предпоставка за наранявания, дори и за смъртни случаи. Продължителността и почивките на пътуването не се спазват. Както и предоставянето на фураж и вода, в резултат на което в края на пътуването много от конете са обезводнени и загубили голяма част от теглото си.

Най-често превозът бива сухоземен, но при състезателните коне се използва и въздушен транспорт. Морският транспорт се използва по-рядко, тъй като предполага за по-големи неблагоприятности на конете.

Самото товарене в превозното средство предизвиква страх и несигурност в част от конете, най-вече при по-младите и неопитни. Привикването към транспорта може да доведе до положителни ефекти върху хуманното отношение към конете, чрез намаляване на реакцията на стрес, предизвикана от натоварването. Това се наблюдава единствено при спортните коне, на които често им се налага да се превозват (EFSA, 2011). Като хуманен подход за лесно товарене е позволено покриването на главата и очите, въпреки че в голяма част от случаите има точно обратен ефект.

По време на пътуване е необходимо да се спазва продължителността на пътуването и периодите на почивка. Конете трябва да се снабдяват с вода един час преди и един час след транспортирането, като самото транспортиране не трябва да надвишава 12 часа (продължителни пътувания). Не трябва да се транспортират бременни кобили в напреднала бременност и новородени кончета за по-дълъг период на транспортиране от 8 часа (кратки пътувания). Кобилите-майки с новородените до 7 дни е препоръчително да не пътуват, освен ако обстоятелствата не го налагат, като лечение или друга значима причина. В противен случай е необходимо да се осигури пространство за лягане на майката и новороденото. Съгласно [Регламент \(ЕО\) №1/2005](#) от 22 декември 2004 година на Съвета е необходимо да се спазват допустимите пространствени площи по време на краткотрайни (до 8 часа продължителност на пътуването) и продължителни пътувания (над 8 часа). Както и в цялост да се спазват всички останали изисквания, описани в Регламента.

Жребците е необходимо да се транспортират самостоятелно. Преди самото пътуване конете трябва да се познават, за да не станат агресивни по време на път. Необходимо е да има приток на въздух в превозното средство, който да не позволява прегряване на конете, но в същото време и да не настинат. На конете могат да се поставят предпазни транспортни гамаша, камбани и др. предпазващи от евентуални травми средства. Не трябва да има никакви неравности или стърчащи остри предмети по пода, стените или тавана. При превоз на един кон в двуместна каравана, то той трябва да бъде качен в отделението, което е зад шофьорското място. При превоз на два коня, по-тежкият трябва да е отново зад шофьорското място. Конете да са обърнати към посоката на движение или встрани (Australian Animal Welfare Standards and Guidelines – Land Transport of Livestock).

➤ Спортни коне

Тренингът при конете цели постигане на определена цел чрез налагане на различни методи. Традиционната практика е промяна в поведението на коня чрез неприятен стимул, прилаган върху коня, до получаване на желания отговор.

Още от древни времена за контролиране поведението и движенията на коня се използва **тринзелата**¹¹. В зависимост от нея чрез юздечката се прилага натиск, дискомфорт или болка в една от шестте чувствителни зони. Това са езикът¹, пространството между резците и премоларите на долната челюст, което съдържа много нервни окончания и това го прави изключително чувствително², ъгълчетата на устната, където се съединяват горната и долна бърна³, небцето⁴, вдлъбнатината под брадичката⁵ и мускулите на темето, зад ушите⁶(снимка 8).

Снимка 8. Чувствителни зони, контролирани чрез тринзелата (1, 2, 3, 4, 5 и 6)

Българската федерация по конен спорт посочва разрешените удила (тринзели) за млади коне¹². В дисциплината конкур ипик (прескачане на препятствия) няма ограничения по време на провеждане на състезанието. Но Съдийската комисия на база на ветеринарен съвет има право да забрани употребата на удило, което може да нарани коня¹³.

За никого не е тайна, че именно спортните коне са „най-експлоатираните“ от всички категории коне. Именно там се използват най-новите и иновативни методи за обучение, тренинг и състезания. Поради тази причина строго се следи за злоупотреба и малтретиране на конете. Въвеждат се правила за хуманно отношение към конете, които са строго следени от комисии и нарушителите биват санкционирани. Всяка една дисциплина от конния спорт е въвела и приела свой правилник, съгласно естеството на дисциплината.

Българската федерация по конен спорт (БФКС) ежегодно публикува правилниците за дисциплините обездка, прескачане на препятствия, всестранна езда и издръжливост. При беговите дисциплини (гладки надбягвания и надпрепусквания с двуколки) голяма част от правилата за хуманно отношение се припокриват, чиято цел е да **гарантират благосъстоянието на състезателните коне, преди, по време и след състезания**. Конете, участващи в надбягванията се състезават при максимални скорости (50-60 km/h) за време между 1 и 3 min. Докато конете участващи в дисциплината издръжливост се състезават с бавни скорости, но на дълги разстояния. Развиваната висока скорост при беговите предполага и много висока скорост на метаболизъм, както и въздействие върху крайниците. **Не е изненадващо, че нараняванията на крайниците са често срещани при състезателните коне, а**

¹¹Част от метал или синтетичен материал (гума, каучук), което се поставя напречно в устната на коня, в пространство без зъби (между предните и задните зъби) и оказва натиск върху задната част на устата и езика на коня. Прикрепено е към юздите и помага на ездача да контролира коня.

¹²http://www.horsesportbg.org/documents/rules/Prilojenie%201_%20Udila_Mladi_kone_1.pdf

¹³http://www.horsesportbg.org/documents/rules/Pravilnik_preskachane_2021_v2.pdf

куцотата е най-честия здравословен проблем и причина за бракуване при конете. Голяма част от беговите коне се държат в боксове и не се пускат свободно на падок, тъй като се смята, че те са по-темпераментни и има риск да се самонаранят.

В дисциплината издръжливост предизвикателството за здравето е свързано най-вече с изискванията за поддържане на телесната температура и телесните течности. При горещо време загубите на течности могат да бъдат 12–15 литра на час. Конете могат да отслабнат с 40 kg телесно тегло по време на езда за издръжливост. По-голямата част от загубата е като пот, която е богата на натрий, калий и хлорни йони. Освен, ако загубите на вода и електролити не бъдат заменени, конете ще се дехидратират и ще развият електролитен дисбаланс. Тези отговори намаляват производителността и потискат жаждата на коня. **Дехидратираните коне са по-малко способни ефективно да регулират телесната си температура и е по-вероятно да развият тежка, животозастрашаваща хипертермия.** Тежката дехидратация и електролитните загуби причиняват синдрома на изтощения кон (Geor & McCutcheon 1998).

Друг фактор, причиняващ стрес при конете, участващи в гладки надбягвания е **старт машината.** Една част от конете, независимо от възрастта си не успяват да бъдат приучени да влизат в старт машината. При отказ на животното да влезе в старт машината често се покрива главата на коня или пък с помощта на един човек отпред се води и отзад от други се бута, докато влезе в машината (снимка 9).

Снимка 9. Вкарване на кон в старт машина

Необходимо е да се предприемат адекватни мерки за предотвратяване на ненужната болка и стрес на състезателните коне, като се осигурят подходящи грижи, диета, възможност за изразяване на нормално поведение, подходящо настаняване, добри практики и терапии, използвани в състезания и тренировки и защита от наранявания и болести.

Правилно проведената евтаназия е хуманен вариант за състезателни коне, получили травми, несъвместими с нормалния живот. Например за коне с тежки хронични наранявания, или където грижите биха били неадекватни, и поради което е възможно да живеят в непрекъсната болка, страдание и стрес. Евтаназията трябва да се извършва само от обучени лица, или с опит в използвания метод и да се извършва съгласно последния одобрен [протокол за евтаназия](#), издаден от Федерацията на Европейската конска ветеринарномедицинска асоциация (FEEVA) и в съответствие със Закона за защита на животните и Закона за ветеринарномедицинската дейност.

За държавите, членуващи в Европейската организация за рисисти коне (UET) всяка държава има свой правилник ([UET Animal Welfare Regulation](#)) за хуманно отношение към конете, отнасящ се за използването на позволената и забранена конска амуниция по време на състезания, ваксинация, антибиотици, бременност, подковаване, шокова електротерапия и т.н.

Снимка 10. Юзда, покриваща повече от 50% окоето

Маските за лице или юздечките със затворени протектори на очите, които покриват повече от 50% от окоето в повечето държави са забранени, независимо от дисциплината (снимка 10). Конете имат широкоъгълно зрение, но въпреки това остава една „сляпа зона“ в задната част на тялото, в която нямат видимост. Това кара конете да движат главите си, за да видят какво се случва в „сляпата зона“. Много често при извършвани манипулации (микрочипиране, поставяне на инжекции и др. интервенции) се скрива окоето на коня от страната която ще се манипулира. По този начин се предполага, че конят ще бъде по-спокоен по време на манипулацията.

Поради все по-наболения проблем за използването на **нагайка и/или камшик**, като помощно средство, използването им е строго регламентирано в отделните дисциплини. Дискусиите по въпроса са категорични, че не бива да се използва до степен на нараняване на животното или с прекомерна сила, или пък със замах по-висок от рамото на човека, държащ камшика. Позволена е употребата на определен брой пъти в рамките на състезанието, забрана за използването във финалната част на състезанието, забрана за удари в областта на главата на коня или под седлото.

Следенето за допинг в конния спорт е строго регламентирано във всяка една дисциплина. Целта е да се защити справедливостта и равния старт на конните надбягвания и благосъстоянието на конете чрез контролиране на употребата на вещества, способни да дадат предимство на даден кон или да го поставят в неравностойно положение в състезанието, противно на присъщите му възможности. Съгласно [правилника](#) на Международната федерация по конни надбягвания (IFHA) веществата, способни по всяко време да предизвикат действие или ефект, или пък едновременно действие и ефект, в рамките на една или повече от изброените по-долу системи на тялото на конете се считат за допинг:

- ✓ нервната система;
- ✓ сърдечно-съдовата система;
- ✓ дихателната система;
- ✓ храносмилателната система;
- ✓ отделителната система;
- ✓ репродуктивната система;
- ✓ мускулно-скелетната система;
- ✓ кръвната система;
- ✓ имунната система, с изключение на лицензирани ваксини срещу инфекциозни агенти;
- ✓ ендокринната система.

В същия правилник са посочени и забранените субстанции. Също така и ендокринни секрети и техните синтетични аналози; маскиращи агенти; носители на кислород и агенти, които са способни по всяко време, пряко или косвено да предизвикат действие или ефект върху генната експресия във всяко тяло на бозайник. Това включва, но не се ограничава до агенти за редактиране на гени с възможност да променят последователностите на генома и/или транскрипционната, пост-транскрипционната или епигенетичната регулация на генната експресия.

➤ Грижа за копитата

Грижата за копитата е от изключителна важност за коня. При проблем с тях, животното веднага дава сигнал чрез куцота. Здравето на копитата се поддържа в съвкупност от добра храна плюс редовна и подходяща грижа за тях. Ето защо се препоръчва само обучени професионалисти (подковачи) да подрязват и подковават коне. **Копитата на коня трябва да се подрязват на редовни интервали.** Честотата зависи от редица фактори, в това число възраст, за какво се използва конят и от това дали въобще конят се подковава. **Подкованите коне трябва да се подрязват и подковават с нови подкови на всеки 6–8 седмици.** Копитата трябва редовно да се инспектират за признаци на заболяване или наранявания, като копитен гнилец, ламинит, пукнатини или чужди тела (например камъни). При признаци на проблеми с копитата, като куцота, копитата трябва да бъдат проверени незабавно. Неправилното и/или нередовното подрязване и/или подковаване може да причини на коня проблеми с ходенето за по-кратък или по-дълъг период от време (снимка 11). В зависимост от причината и лечението, хода на заболяването може да бъде различен – от пълно отстраняване на проблема до невъзможност за пълно излекуване, като най-тежка форма на ламинит (снимка 12). **Най-честата причина за появата на ламинит е неправилното хранене – прекомерното хранене със зърнени или богати на въглехидрати фуражи (най-често прехранване с царевица, ечемик или овес), също и храненето на воля с прясна зелена трева.** При съмнения за ламинит е необходимо незабавно да се потърси ветеринарномедицинска помощ, а не да се прибягва към самолечение.

Снимка 11. Неподдържани копита

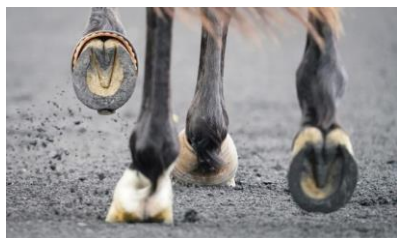

Снимка 12. Хроничен ламинит

През последните години се наблюдава тенденция конете да не се подковават, като основна причина за това се изтъква, че конете в естественото им обитание са постоянно в движение и по този начин чрез допира на копитото със земната повърхност то се „самооформя“. Все по-често се виждат коне на големи състезания да участват без да са подковани. От 1 май 2021 г. Франция въведе нови правила при рисистите коне, участващи в надбягвания, като дава възможност на собствениците да посочат конят им как ще се състезава – подкован; не подкован или копитата да са покрити, най-често със специално изработени материали (тип камбани) (снимка 13). Преди самото участие в състезателната програма се обозначават крайниците на конете по кой метод са, като вариантите са 9:

- ✓ Четирите крайници са класически подковани, т.е. с метални подкови;
- ✓ предните крайници са неподковани, а задните са подковани;
- ✓ предните са подковани, задните не са с подкови;
- ✓ да са „боси“, тоест нито метални подкови, нито покрити;
- ✓ четирите крайници да са покрити;
- ✓ предните да са покрити, задните подковани;
- ✓ предните покрити, задните неподковани;
- ✓ предни подковани, задни покрити;
- ✓ предни неподковани, задни покрити

Чрез използването на различните методи се компенсират част от недостатъците при походката на коня, използва се удобството на коня при стъпване, с цел постигане на по-голяма бързина. През последните години се наблюдава тенденция за изработка на „обувки“ за коне, които целят превенция и корекция на коне с проблеми в копитата (снимка 14).

Снимка 13. Покрити копита

Снимка 14. Обувки за коне

➤ **Ваксинации и ветеринарномедицински грижи**

Ветеринарномедицинските грижи включват освен извършваната от ветеринарен специалист ваксинация, и всяко посещение на ветеринарен лекар, свързано със здравословното състояние на коня. Всяко едно неразположение или отклонение от нормалното състояние на коня е предпоставка за извикването на лекар.

Най-често поставяната ваксина при коне е срещу бактерията на *Clostridium tetani* (тетанус). Бактерията често се среща в почвата, където се отглеждат коне. Тя навлиза в тялото през рани, включително малки рани, които може да са трудни за откриване, или през пъпа при новородени кончета. Въпреки, че засегнатите коне могат да оцелеят, особено ако болестта се диагностицира в ранна фаза, те често трябва да бъдат евтаназирани от съображения за благосъстоянието им.

Останалите ваксини, които най-често се поставят на еднокопитни са срещу конска инфлуенца (конски грип), конски херпес вирус (ринопневмонит), вирусен артерит, африканска чума, западно-нилска треска и други.

Необходимо е да се извършва редовно вътрешно **обезпаразитяване** на конете. А където е необходимо и външно обезпаразитяване, следене за кърлежи, мухи и други насекоми и акари.

При отказ на животното да се храни или изпускането на фураж от устата, видим дискомфорт и неразположение, при изключване на всички заболявания, като възможна причина трябва да се потърси евентуален проблем на коня със зъбите. Необходимо е да се прави редовен или поне веднъж годишно преглед на зъбите. При проблем е препоръчително интервенциите (пилене, изваждане на зъби) да се извършват от специалист.

Кастрацията е оперативна интервенция, която трябва да се извършва от обучен специалист (ветеринарен лекар). При нея задължително се поставя анестетик или обезболяващо лекарство. Кастриране е възможно да се извърши по медицински причини, спазване на развъдно-подобрителен процес, спортни причини, по желание на собственика и др.

Заклучение

Поради множеството начини, по които използваме конете (като селскостопански, развлекателни, спортни или домашни животни), те изпитват въздействието на голямо разнообразие от повече или по-малко адаптирани условия на околната среда,

предизвиквайки повече и по-силни или по-малко важни въздействия върху тях и които представляват риск от увреждане на тяхното благосъстояние.

Благосъстоянието на животните се определя като продължително състояние, отразяващо субективното възприятие на индивида за състоянието му, отразено в изменението на поведенческите, постуралните (представяват отклонения от нормалната позиция на тялото по отношение на околното пространство) и физиологичните параметри. Тъй като е възможно животното да бъде в добро състояние и въпреки това да изпита остър страх или болка и обратно, може да изпита краткотрайни положителни емоции по време на увредено благосъстояние, влошеното благосъстояние като продължаващо (дълготрайно, хронично) състояние трябва ясно да се разграничава от временните състояния, свързани с емоции, болка или стрес. Оценката на страха, болката или емоционалното ниво трябва ясно да се диференцира от оценката на общото благосъстояние.

Оценката на благосъстоянието на невербалните същества, особено от позицията на междувидови взаимоотношения, е истинско предизвикателство, което задължително трябва да включва използване на показателите за състоянието, базирани на самото животно (отразяващи неговото състояние) и изисква мултидисциплинарни, научно утвърдени критерии.

Надеждни и видими показатели за благосъстоянието на конете съществуват и те трябва да се използват изключително при оценката.

По този начин, когато се оценява благосъстоянието на конете, трябва да се гарантира, че (1) отчетените показатели наистина отразяват продължително състояние; (2) показателите са значими за благосъстоянието на животните и измерват състоянието им; (3) определянето и описанието на показателите са ясни и могат да бъдат отчетени без съмнение; (4) че показателите са научно утвърдени и свързани с други показатели за благосъстояние.

Следователно, за да се подобри благосъстоянието на конете, трябва да се идентифицират надеждни показатели за благосъстояние, отразяващи продължителните състояния на конете и да се диференцират от потенциалните индикатори за временни състояния, като болка, емоция или краткотраен стрес. (С. Lesimple, 2020).

Спазването за хуманно отношение към конете се следи най-често от неправителствени организации. Колкото повече се развива конската индустрия и мероприятията с коне привличат все повече публика, толкова повече трябва да бъдем бдителни към физическото и психическото състояние на конете. В тази връзка Британската бегова организация създава борд за конското благосъстояние и разработва стратегия за хуманно отношение към конете, развъждани за спорт за периода 2020 – 2024 г.¹⁴. В останалите европейски държави, конете участващи в конния спорт и извън него се следи за благосъстоянието им, като се разчита и на активната гражданска позиция.

В България хуманното отношение е обхванато от Закона за защита на животните. За спортните коне е урегулирано допълнително и в детайли чрез международно приетите правилници по съответните дисциплини. За останалите коне, извън спорта, работните коне, конете участващи в изложби и надтегления се основава на съвестта на хората полагащи грижи за тях.

¹⁴http://media.britishhorseracing.com/bha/Welfare/HWB/WELFARE_STRATEGY.pdf

Използвани източници

- Australian Animal Welfare Standards and Guidelines – Land Transport of Livestock. Animal Health Australia (AHA) 2012, Canberra., p. 83-88
- AWIN, 2015. AWIN welfare assessment protocol for horses
http://dx.doi.org/10.13130/AWIN_horses_2015
- Clémence Lesimple. Indicators of Horse Welfare: State-of-the-Art. Animals, MDPI, 2020, 10 (2), pp.294. {10.3390/ani10020294}
- EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW); Scientific Opinion concerning the welfare of animals during transport. EFSA Journal 2011;9(1):1966.[125 pp.].doi:10.2903/j.efsa.2011.1966.
- Farm Animal Welfare Council (1992) FAWC updates the five freedoms. *Veterinary Record* 131, 357.
- Geor, R.J. and McCutcheon, L.J. (1998) Hydration effects on physiological strain of horses during exercise-heat stress. *J. Applied Physiology* 84, 2042–2051.
- Guide to good animal welfare practice for the keeping, care, training and use of horses
<http://www.animalwelfarestandards.net.au>
- www.efsa.europa.eu/efsajournal.htm
- <https://bgn.koshachek.com/articles/humanno-otnoshenie-km-zhivotnite-v-konen-sport.html>
- <http://drugi.dokumentite.com/art/zashtita-i-humanno-otnoshenie-kym-konete/84077/p5>
- <http://www.konete.bg/view/showcategory/polezno/504>
- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0014_BG.html
- https://www.bfsa.bg/uploads/File/Zdraveopazvane/Humanno_otnoshenie/transport%20Ona%20jivotni/transport_horses.pdf
- <https://www.worldhorsewelfare.org/>
- <https://www.uet-trot.eu/en/>
- <https://www.ifhaonline.org/resources/ifAgreement.pdf>
- <https://thehorse.com/166291/identifying-behavioral-pain-indicators-in-ridden-horses/>
- <https://www.letrot.com/en/actuality/7000-nouveaute-au-reglement-mention-des-chevaux-plaques>
- <https://www.horsejournals.com/horse-care/hoof-care/should-my-horse-be-barefoot-or-shod-it-depends>

Използван снимков материал

- <https://www.thevetexpert.com/25-most-popular-draft-horse-breeds-of-the-world/>
- <https://www.facebook.com/danubehorse>
- <https://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.en.php?id=1900>
- <https://thehorse.com/116040/hot-branding-to-be-performed-under-anesthesia-in-germany/>
- https://spalding-labs.com/cfs-file.ashx/_key/communityserver-blogs-components-weblogfiles/00-00-00-21/freezebrand.jpg
- https://www.equinehoof.co.uk/chronic_laminitis.php
- <https://petanque-c.com/bridle-with-blinkers/>
- <https://www.defhr.org/>
- https://province-courses.fr/24H/article_PDF.php?id=4567

- <https://www.horseandrideruk.com/gear-guide/horse-wear/>
- <https://www.ridingwarehouse.com/lc/training/tack/horse-bit-and-mouth-anatomy.html>
- <https://www.racingpost.com/>

Други научни становища и актуална информация от областта на здравето, хуманното отношение и благосъстоянието на животните, антимикробната резистентност, както и оценка на риска по цялата хранителна верига може да намерите на сайта на Центъра за оценка на риска по хранителната верига:

<http://corhv.government.bg/>

<http://corhv.government.bg/?cat=27>

<http://corhv.government.bg/?cat=71>

ИЗГОТВИЛ:

Зооинж. д-р Надежда Луканова, онс, старши експерт

Дирекция „Оценка на риска по хранителната верига“, ЦОРХВ

01.10.2021 г.